

Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

ISSN: 2587-2621

Volume 4 Issue 2, July 2020

Makale Gönderim Tarihi: 19.05.2020

Makale Kabul Tarihi: 13.06.2020

DOI: 10.30692/sisad.740030

KRİZ KOŐULLARINDA IRAK TOPLUMUNDA İNSANİ GÜVENLİK VE GELİŞİMİ ÜZERİNE BİR ANALİZ*

*An Analysis on Human Security and Its Development in Iraqi Society Under Crisis
Conditions*

Ümit AKCA

Prof. Dr.

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

ORCID ID:0000-0002-8986-5873

umitakca@sdu.edu.tr

Hassan Hamad Abd ABD

Doktora Öğrencisi

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

ORCID ID: 0000-0002-2819-3428

hassan93hamad@gmail.com

*Bu çalışma Hassan Hamad Abd ABD'in Süleyman Demirel Üniversitesi SBE'nde yürütmekte olduğu "Kriz Toplumlarda Güvenliğin İnşası ve Gelişiminin Sosyal Dinamikleri (Irak Örneği)" isimli Doktora tezinden üretilmiştir.

Özet: Toplumsal gelişmenin temel dayanaklarından biri olarak nitelenen *insani güvenlik*, *bireylerin statülerini, saygınlıklarını, geçimlerini ve hayatlarını tehdit eden tehlikelerden koruyup kurtarmak* şeklinde tanımlanabilir. Toplumsal gelişmenin bir boyutunu oluşturan *insani gelişme* de bireylerin yeteneklerini ve kendilerine sağlanan fırsatların gelişmesini artırmaktadır. İnsani güvenlik konusunda yapılan araştırmalar, bu olgunun sadece *kriz toplumlarında* mevcut güvenlik koşullarına değil, bütün toplumlarda insan hayatının varlığına bağlı olan geniş bir anlama sahip olduğunu göstermektedir. Toplumsal hedeflerin ve önceliklerin farklılığına rağmen, insani güvenlik, bütün toplumlar için ortak bir endişe kaynağıdır. Irak toplumu özelinde, yaşanan *güvensizlik* durumunun, bireyler ve gruplar arasında kendileri için çok önemli olan emniyet durumunun kaybolması hissini uyandırmış olduğu söylenebilir. Irak'ta toplumsal hayat içinde bireyler sürekli olarak tehdit altında yaşadıklarını ve bu tehdit kaynaklarının gelecekte de karşı konulamaz veya kontrol edilemez hale geldiğini hissetmektedir. Irak devletinin politikasına hakim olan terörizmle savaş ile çabası, bireylerin hak ve güvenliğine yapılan baskının artmasına ve birçok şehirde altyapının tahrip edilmesine neden ve böylece de toplumun eskisinden daha az güvenli bir ortam yaratmasına sebep olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Irak, İnsani Güvenlik, Toplumsal Gelişme, Kriz Toplumu.

Abstract: Human security, which can be described as one of the main pillars of social development, can be defined as protecting and saving individuals' status, dignity, livelihoods and lives from threats that threaten their lives. Human development, which forms a dimension of social development, does not increase the abilities of individuals and the development of opportunities provided to them. Research on human security shows that this phenomenon has a broad meaning, which depends not only on current security conditions in crisis societies but on the existence of human life in all societies. Moreover, despite the diversity of goals and priorities in societies, human security is a common concern for all societies. It can be said that the insecurity experienced in the Iraqi society has caused the feeling of loss of the security situation, which is very important for them among individuals and groups. Because in Iraq, individuals feel that they are constantly threatened and these sources of threats become irresistible or uncontrollable in the future.

Keywords: Iraq, Human Security, Social Development, Crisis Society

GİRİŞ

Birleşmiş Milletlerin, (BM) 1994 yılında açıkladığı insani güvenlik ile ilgili raporuna göre *insani güvenlik*, toplumu ihtiyaçlarını karşılamak ve korkudan kurtarmak anlamına gelmektedir. Bu tanımlamayla, Birleşmiş Milletler, geleneksel anlamda sadece siyasi ve askeri alanlara odaklanmış olan *güvenlik* kavramına daha geniş bir anlam yüklemiştir. Bu şekli ile insani güvenliğin ayrılmaz parçası olan *insani gelişme* ile ifade edilen toplum fertlerinin ekonomisinin korunması ile toplum fertlerinin hayatını ve varlığını tehlikelerden koruyan güvenlik arasında kopmaz bir bağlantı söz konusudur (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 1994: s. 26).

Bireysel ve toplumsal anlamda *güvenlik*, insanın düşünce eksenini oluşturmaya devam etmektedir. Güvenlik olgusu, toplumların ilk önceliğidir ve *yüksek çıkarınadır*. Çünkü güvenlik ve istikrarın dayanaklarının güçlendirilmesinden ve pekiştirilmesinden önce ne ekonomik kalkınma sağlanabilir, ne de toplumun yönetim sistemi düzelebilir. Tarihi gelişmelerin ürettiği yeni toplumsal olgular ve hem birey, hem de toplum yaşamının gittikçe karmaşıklaşmasının, güvenlik kavramı üzerinde çeşitli etkiler yaratmasına ek olarak güvenlik olgusu da karmaşık ve komplike bir içeriğe sahip hale gelmiştir. Ayrıca insanlık tarihinin çeşitli dönemlerinde özellikle de Soğuk Savaş sonrasında yaşadığı hızlı değişim ve dönüşümlerden dolayı, güvenlik olgusu insanın fikri ve kavramsal gelişimini yansıtan aynası olmuştur (Şenin, 2011: parag. 13).

İnsani güvenlik yokluğu yani *insani güvencesizlik*, ciddi, sık ve yüksek düzeyde etkili tehditlere yol açıp toplumun büyük bir bölümünü etkileyebilecek şekilde ardışık karmaşa ve kargaşaların ortaya çıkmasının sebebidir. Çünkü insani güvenliğin kaybolması açık bir şekilde kalkınma fırsatlarının azalmasına ve insani güvenlik pahasına bile olsa da tüm ilginin ve kaygının devlet güvenliğine ilişkin konulara odaklanmasına neden olacaktır. Bireylerin *korkulardan* kurtarılması ve *ihtiyaçlarının* giderilmesi, kendilerinden sorumlu olan ve çıkarlarını koruyan devlete yönelik sosyal, politik ve ekonomik meşruiyet açısından daha fazla destek vermelerini sağlar ve aynı zamanda devletin karşılaşılabileceği risklerle mücadele etmek amacıyla devletle beraber çalışma hissini uyandırır. Bireysel güvenliğin dengeli ve doğru bir şekilde sağlanması, devlet ve kamu kurumları ile toplum bireylerinin arasındaki dengenin tekrar sağlanmasına yönelik katkıda bulunacaktır.

Konumuz özelinde, 2003 yılından sonra Irak devletinin politikasına hakim olan terörizmle ilişkilendirilen savaş ile uğraşması, bireylerin hak ve güvenliğine yapılan baskının artmasına ve birçok şehirde altyapının tahrip edilmesine neden ve böylece de toplumun eskisinden daha az güvenli bir ortam yaratmasına sebep olmuştur (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 2009: s. 19). 2003 yılından sonra Irak'ta yaşanan geçiş süreci toplumsal gelişme ve kalkınma üzerinde ağır zararlara neden olmuştur. Bu anlamda bireyler hem terörizm ve şiddet ortamına maruz kalmış, hem de ikamet ettikleri yerlerden ve sosyal çevrelerinden zorla göç ve yerinden etme tehditleriyle karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, toplumun büyük kesimini kötü bir şekilde etkilemiştir. Ayrıca devletin altyapısının çökmesine, kamu hizmetlerinin aksamasına, genel sistemin tahrip edilmesine ve en kötüsü toplumu iç savaş risklerine sürükleyen yeni bir karmaşık toplumsal durumun ortaya çıkmasına yol açılmıştır (Mustafa, 2015: s. 9).

Irak toplumu özelinde ve entegre bir çerçeve içerisinde yansıtmak için, Birleşmiş Milletler tarafından belirlenen kriterlere uygun olarak insani güvenlik olgusu *ekonomik güvenlik, gıda güvenliği, sağlık güvenliği, çevre güvenliği, bireysel güvenlik, sosyal güvenlik ve siyasi güvenlik* başlıkları altında ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

1. Ekonomik Güvenlik

Ekonomik güvenlik, bireylerin sahip olduğu, istikrarlı şekilde yaşayabileceği ve temel ihtiyaçlarını karşılayabileceği mali imkân ve araçlardır. Bu imkânlardan en önemlisi *gıda, uygun konut, sağlık bakımı ve eğitim* alanlarıdır. Yani ekonomik güvenlik, yaşam koşulları için gerekli olan minimum ihtiyaçların sağlanması ve sürdürülmesi için alınan tedbirlerdir (Al-zaziye, 2015: s. 53). Ekonomik güvenliği sağlamak, herhangi bir toplumda kalkınma ve güvenliğin temel taşıdır. Aynı bağlamda kişi başına düşen ortalama gelire dayanır ve birey için yeterli yaşam standartlarını sağlamak amacıyla toplum üyeleri arasında dağılımına büyük ölçüde bağlıdır. Bu da, toplumun yaşam şartlarını iyileştirme sürecini destekleyen ekonomik istikrar faktörüne bağımlı ve aynı zamanda Irak'ın farklı bölgeleri arasında gelirin adil dağılımı yoluyla bireylerin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte sosyal tatminin sağlanması ile bağlantılıdır (Mehmed ve Odeh, 2016: s. 37).

Geçen otuz yıl içerisinde Irak'ın uğradığı zorluklar, Irak ekonomisinin yapısal sorun ve dengesizliklerle malul olmasına neden olmuştur. Üstelik iç ve dış faktörlerin etkisi ile de büyük zorluklarla karşı karşıya kalınmıştır. Çünkü Irak ekonomisi hala bağımlı bir ekonomidir; yani devletin genel döviz gelirini sağlayan gelir kaynağı %95 oranında petrol ihracatıdır. Irak'ta çeşitli doğal kaynakların bulunmasına rağmen Irak'ın iç sorunlarından kaynaklanan nedenlerle diğer doğal kaynakların göz ardı edilmesi ve sadece petrol gelirlerine dayanılması ülkenin gelişimini aksatmıştır. Ayrıca Irak'ın karmaşık iç sorunları ülkenin genel güvenini ve istikrarını olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Bu nedenle altyapı yok olmuş ve kalkınma süreci aksamıştır. Bu durum da işsizlik oranının artmasına ve fertlerin yaşam seviyesinin düşmesine yol açmıştır (Salem, 2012: 2012, ss. 42-43). Irak toplumunun büyük kesimi, ekonomik güvenlik eksikliği ve temel ihtiyaçlarının karşılanamaması tehlikesi ile karşı karşıya kalmışlardır. Ayrıca yolsuzluk ve yaygın şiddetten dolayı istikrar ve güvenlik duygusunu yitirmiş bir durumda yaşamaktadırlar. Ekonomik güvenlik ile bireysel güvenlik olguları birbiriyle bağlantılı olduğundan, birey toplumda bir işle meşgul olduğunda kendisini güvende hissederek geleceğini güvence altına almakta ve bu durum suç oranının düşmesine katkıda bulunup genel refah düzeyini yükseltmektedir. Ancak işsizlik oranının yükselmesi güvensizlik ve hayal kırıklığı hissini besler. Bunun yanı sıra eşitsiz muamele ve hak yoksunluğu bazen derin bir ayrımcılık durumuna da yol açabilir, bazen de bazı gruplar hissettikleri haksızlığa uğramışlık hissini gidermek amacıyla şiddet uygulamaya başlarlar (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 2014: s. 24).

2003 yılından sonra etkin bir sosyal güvenlik ağı politikası olmadan ülkenin dünya ekonomi piyasasına açılmasının sosyal yaşamdaki bedeli ağır olmuştur. 2015 yılına ait insani gelişme endeksine göre, Irak *orta düzeyde insani gelişmişlik* seviyesine sahip olan ülkelerin arasında 121. sırada ve en son 10 ülke arasında yer almıştır. Irak hükümeti 2010-2013 ve 2013-2017 yılları

arasındaki dönemde beş yıllık planlar yoluyla gelişme programları uygulamaya çalışmıştır. Bu planların amacı, sosyal adaletin ve insani onurun geliştirilmesini; yoksulluğun ve hastalıkların azaltılmasını; fırsat eşitliğinin gerçekleştirilmesini, kişi başına düşen gelirin yükselmesini, işsizliğin azaltılmasını sağlamaktır. Ancak gelişme oranının düşmesi ve gelecek için belirgin bir ekonomik görüşün olmaması, Irak'ta yoksulluk oranının %19'a çıkması ile birlikte işsizlik oranının da yaklaşık %11.9'a ulaşmasına neden olmuştur (Mustafa, 2016: s. 26).

Irak 2003 yılından sonra, bir yandan kalıtsal ekonomik dengesizliğini ve mevcut ekonomik durumunu düzeltmek ve diğer yandan ekonomiyi çeşitli seviyelerde liberalleştirme, desteği azaltma ya da en azından şartlarını değiştirme, özel sektörü destekleme ve fiyatları serbestleştirme yoluyla dünya ekonomisine katılma koşullarını sağlamak için ekonomik reform yolunu benimsemeye başlamıştır (Irak Planlama ve Kalkınma Bakanlığı, 2006, s. 183). Ancak alınan önlemler hala başlangıç aşamasındadır ve kabul edilebilir bir refah seviyesini gerçekleştirme kabiliyetine ve başarılı bir gelişimin gereksinimlerini elde etmek için elverişli olup olmadığına karar vermek zordur. Bu alanda en büyük engel finansman kaynaklarıdır, çünkü finansman kaynakları hala merkezi hükümet tarafından belirlenmektedir.

Öte yandan devlet dışı aktörlerin katkıları da kalkınma programlarının finansmanında halen belirgin bir oran oluşturmamaktadır. Bu durum, toplum üyeleri için refah sağlamaya yetebilecek ve yoksulluğu ortadan kaldıracak bir sosyal politikaya ulaşmayı zorlaştırmaktadır (Ali ve Al-Azzawi, 2012: s. 79). Irak'ın şu anda içinde bulunduğu *geçiş aşaması*, yaygın ve etkin politika uygulamak ve minimum ölçekte bile olsa gelişim programlarının etkinliğini sağlamak için büyük ölçüde merkezi yönetimin benimsenmesini gerektirir. Toplumda güvenlik ve istikrarın sağlanması için özellikle de bu aşamada merkezi yönetim önemli bir faktördür. Ayrıca merkezi yönetim, hükümetin arzu edilen politikaları desteklemesinde ve kamu hizmetlerini kontrol etmesinde ve birleştirmesinde hükümet için büyük güç sağlayabilecektir. Buna rağmen, mevcut durumdaki Irak'taki yöneticiler hala güvenlik inşası ile ilgili gelişim programları ve planları uygulayamamakta ve beşeri, maddi ve idari zayıflıklarının yanı sıra yeterince bağımsız olmadıkları için bu projeleri finanse edememektedirler. Bu durum, merkezi hükümetin toplu bir şekilde finanse etme sorumluluğunu üstlenmesine yol açmakta, ancak merkezi hükümet bu konuda yetersiz kalmaktadır (Şoman, 2006: s. 196). Irak'taki ekonomik güvenlik gerçeğine ve bununla bağlantılı faktörlere ışık tutmak için ekonomik güvenliğinin sağlanmasını etkileyen en önemli faktörlere odaklanmak gerekmektedir. Bu faktörlerden en önemlisi de *gıda güvenliğidir*.

2. Gıda Güvenliği

Gıda güvenliği kavramı, devletlerin ideolojisi ve kültürüne göre toplumdan topluma değişir. İnsani güvenliğin bir unsuru olarak gıda güvenliği ile diğer güvenlik olguları arasında karşılıklı bir ilişki vardır ve bu olgulardan birinin kaybı gıda güvenliği olgusunu etkilerken gıda güvenliğinin yokluğu da diğer hepsinin etkilenmesine neden olur. Ancak gıda güvenliği insani güvenliğin diğer unsurlarından daha etkin bir değişkendir. Bu nedenle gıda güvenliği, *yaşam hakkı* ve insan onuru ile ilgili en önemli ilke ve değerlere yönelik ciddi bir tehdittir. Dolayısıyla yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde istikrar ve güvenliği tehdit edebilecek en önemli değişkendir (Prinstrup-Andersen, 2001: p. 11).

2003 yılından sonra, Irak toplumu istikrarsız *siyasi* ve *ekonomik* ve güvenlik koşulları altında kaldığından ve Irak devletinin yapısını tahrip etmeye çalışan Amerikan işgal gücünden kaynaklanan karmaşaya ek olarak asayişin bozulmasına yol açan terörizm sorununun daha da kötüleşmesinden dolayı gıda güvenliği büyük sarsıntılara maruz kalmıştır. Aynı bağlamda, gıda güvenliğinin ana kaynağı olan tarım sektöründe artan ihmal sonrasında, gübre, ilaç, makine, tarım aletleri ve modern sulama teçhizatlarının ithalında yüksek fiyatı ve kalitesizliği nedeniyle değerini yitiren yerel ürünlerle kıyaslayarak düşük fiyatlı ve kaliteli yabancı tarım ve gıda ürünlerinin ithalatı için sınır kapıları açılmıştır (Al-Şemeri, 2010: s. 207).

Gıda güvencesizliği, güvenlik inşasını ve kalkınma planlarının uygulanmasını ve başarıya ulaşmasını etkileyen en büyük engeldir. Çünkü tarımsal alanda yaşamakta olan bireylerin şehirlere göç etmesine, büyük şehirlerin etrafında gecekonduların yayılmasına yol açar. Bu durum ise asayişî doğrudan etkiler ve toplumdaki sosyal kontrol normlarına ters düşen hırsızlık, dolandırıcılık, fuhuş, dilencilik ve çocukların sokakta çalıştırılmaları gibi olumsuz sosyal olguların yayılmasına katkıda bulunmuş olur. Asayişsizlik, üretimin yetersiz olmasına ve toplumdaki gıda güvenliğinin olumsuz bir şekilde etkilenmesine yol açar. Böylece, toplum, üreticiler ve yatırımcılar için uzaklaştırıcı bir ortam haline gelmenin yanı sıra kriz, savaş ve silahlı çatışma bölgelerinde olduğu gibi güvenlik önemli ölçüde bozulup üretimin tamamen durdurulmasına da yol açabilir. Çünkü asayişsizlik gıda ve insani yardım şemsiyesi altında dış güçlerin müdahale etmelerine bahane oluşturur. Bu durum da toplumu güvenlik, ahlaki ve kültürel açıdan etkilenmesine sebep olur (Al-Tayeb, 2008: s. 11). Gıda güvencesizliğinin neden olabileceği insani güvenlik tehlikesini ekonomik, sosyal ve siyasal olmak üzere üç boyutta analiz etmek mümkündür.

Ekonomik anlamda tarım sektörünün, toplum üyeleri için gıda ürünlerinden özellikle de stratejik ürünlerden ihtiyaçlarını karşılamada kusurlu ve yetersiz kalma tehlikesi vardır. Irak, gıda ihtiyaçlarını karşılamak için büyük miktarda para ödemek zorunda kalmakta ve bu durum da devlet bütçesini zorlamakta ve özellikle de tarım sektöründeki yatırım tahsislerinin ağır yüküyle ortaya çıkan dışa bağımlılık, tarım sektörünün açıkta kalmasına yol açarak milli ekonomiyi doğrudan doğruya tehdit etmektedir.

Sosyal anlamda ortaya çıkacak etkiler ise yoksulluk çemberinin genişletmekle temsil edilir ve milyonlarca insanın yoksulluk sınırı altında yaşamasına sebep olur. Irak ölçeğinde 2003 yılında yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfus 12 milyonu aşmıştır. Bu rakam, Irak nüfusunun yarısının kıtlık riskiyle karşı karşıya kaldığı anlamına gelmektedir. Ayrıca, sosyal ve ekonomik sorunlara yol açabilen kentsel ve kırsal bölgelerinin arasındaki uçurum daha da genişlemiştir (Cuma, 1985: s. 52).

Siyasal anlamda gıda ürünlerine bağımlılığının etkisi uluslararası düzeyde daha da belirgindir. Bu durum da toplumu, özellikle gıda üreten ülkelerden geleni başta olmak üzere uluslararası ve bölgesel baskılara karşı savunmasız hale getirir. Bu nedenle de genelde uluslararası kararlarını etkileyebilen ve pazarlık yapma gücüne sahip olan bu ülkeler, kendi iradelerini yürütmek için Irak yönetimini zorlayabilirler. Netice olarak da Irak bağımsız ulusal kararını kaybetmiş olur, özellikle de Irak'ın dış dünyaya gıda bağımlılığı %81'e ulaşmaktadır (Jasim, 2016: s. 117).

3. Sağlık Güvenliği

Sağlık, bireyler için doğuştan gelen ve herkes için erişebilir olması gereken bir haktır ve kamusal sorumluluk alanıdır. Bu ortak-genel ve doğal hakkın sağlanması devletin görevidir. Zira, hem devletin ahlaki bir yükümlülüğü olarak, hem de kendi bekasının ve menfaatlerinin sürekliliği nedeniyle, devlet bu temel hakkı sağlamak zorundadır. Sağlık güvenliği birkaç boyutlu bir olgudur. İnsan odaklı olmasıyla birlikte içinde birkaç gelişme alanlarını da bulundurmaktadır. İnsani Güvenlik Raporu 1994 yılında gelişme açısından insani güvenliğin temel unsurlarından biri olarak sağlık güvenliğine odaklanmıştır (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 2009: s. 146).

1991-2003 yılları arasında sağlık ve tıbbi malzemeler ve ilaçlar özellikle de hayat kurtarıcı ilaçlar ve acil tıbbi malzeme tedarikinin azalması nedeniyle sağlık sektöründe büyük sıkıntılar yaşanmıştır. Ayrıca ülkede yaşanan şiddet ve güvenlik koşullarının kötüleşmesi nedeniyle sağlık sektöründe çeşitli tıp dallarında çalışan uzman ve ihtisas sahibi doktorlar Irak dışına göç ettiği için sağlık tesislerinde doktor sayısı ciddi bir şekilde azalmıştır. Bunun neticesinde ise Irak'ta sağlık sistemi performans düzeyinde hem nicel hem de nitel düşüş ortaya çıkmıştır (Irak Planlama ve Kalkınma Bakanlığı, 2007: ss. 8-9).

Irak'ta sağlık sistemi ve sağlık politikaları, son kırk yıl içerisinde terapötik tıp ve onu geliştirmenin yollarına odaklanırken, toplum üyelerinin sağlığı için etkin faktör olan sosyal ve insani boyutlarını ihmal etmiştir. Aynı bağlamda, savaş, işgal, iç çatışmalar, belirsiz görüş, iyi siyasi yönetimin yokluğu, devletteki liderlik görevi üzerindeki kavga ve adem-i merkeziyet kavramının sistematik olmayan bir şekilde uygulanmasının yanı sıra, insan kaynaklarının ciddi bir şekilde eksikliği, hizmetlerin kentsel alanlarda kırsal alanlara göre daha yoğun ve haksız dağılımı nedeniyle özellikle de 2003-2006 yılları arasında Irak'ta sağlık yapısı bozulmuştur. Bu durum bir yandan, kırsal bölgelerde yaşayan insanların yeterli sağlık hizmetlerine erişimlerini sınırlandırmış ve aynı zamanda sağlık kurumlarının altyapısının eskimesi ve etkin hizmet sunumu için gözetim ve denetleme sistemlerinin zayıflaması vatandaşlara sunulan sağlık hizmetlerinin kalitesinin ve niceliğinin azalmasına neden olmuştur (Irak Planlama ve Kalkınma Bakanlığı, 2008: s. 17).

2006 yılında Irak'ta yapılan *Yoksulluk ve Yaşam Standartları* çalışması, 2003 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) işgali sonrası sağlık sektörünün yağma ve yıkıma maruz kalmasının bir sonucu olarak, Irak düzeyinde sağlık alanında yoksun aile oranının %21'e ulaştığını göstermektedir. Bu dönemde, ilk yardım sağlık kurumlarının 1/3'ü ve 12'den fazla hastane yağma ve yıkıma maruz kalmıştır. Ayrıca, halk sağlık laboratuvarları ve aşı enstitülerinin tahribinin yanı sıra sağlık ihtiyaçlarını karşılayan sağlık çalışanlarının ve hekimlerin sayısında büyük ölçüde eksiklik de kaydedilmiştir (Irak Planlama ve Kalkınma Bakanlığı, 2006: s. 37)

Artan şiddet, istikrarsızlık, krizler ve göreceli güvensizlik ile riskler özellikle de çocuklar, kadınlar, yaşlılar ve hastalar arasında yüksektir. Savaş nedeniyle, kronik sağlık sorunlarıyla karşı karşıya kalan birey sayısı 223,000 olarak tahmin edilmektedir. Iraklı çocukların 1/4'ü hala yetersiz beslenmeye maruz kalırken, 1/4'ü ise normal kilo altında doğmaktadır. Irak'ta özellikle güneyde Kadisiyye vilayetinde, akut malnütrisyonu (beslenme bozukluğu) olan çocukların oranı oldukça yüksektir ki çocukların %17'si ciddi beslenme bozukluğu geçirmektedir. Birleşmiş Milletler ayrıca, zihinsel ve ruhsal bozukluğa uğrayan insanların sayısının 1998 yılında 500,000'den fazla olduğunu ve bu oranın doksanların başında yaklaşık 200,000 olduğunu tahmin etmektedir (Simmons, 2001: s. 86).

2003 yılından sonra şiddet, silahlı çatışmalar, savaş ve ardışık krizler, özellikle erkekler arasında ölüm oranının artmasında önemli rol oynamıştır. 2008 yılında yapılan *Hanehalkı Anketi*, 2003-2006 yılları arasında meydana gelen çatışma ve silahlı şiddet sonucu 151,000 kişinin öldüğünü doğrularken, yapılan başka bir araştırma ise ABD'nin Irak'ı işgal etmesinden sonra 18 ay içerisinde meydana gelen silahlı çatışma ve şiddet eylemlerin de ölümlerin ana sebebi olduğunu doğrulamıştır. Öte yandan işgal sonrası sağlık hizmetlerinin eksikliği ve annelerin güvenlik tehditleri nedeniyle evde doğum yapma tercihi sebebiyle çocuk ölümü oranı %37 oranında arttığı da doğrulanmıştır. 2006 yılında United Nations Children's Fund (UNICEF) yani Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu tarafından yapılan bir araştırmaya göre, çocukların sadece %39'u tamamen aşılammış ve %21'i ise orta ve şiddetli düzeyde boy kısalığına sahip olduğuna işaret edilmiştir (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 2016: s. 113).

4. Çevre Güvenliği

Biyolojik çevreye ilişkin hak ve sorumluluklar diğer hak ve sorumluluk alanlarına kıyasla daha yakın bir zamanda sosyal bilimlerin ilgi alanına girmiştir. 1980 yılları ortasında, insan yaşamını etkileyen ve tehdit haline gelen doğal kaynaklara yansımış olan çevreye karşı uygulanan ihlal ve baskıların olumsuz etkileri ile mücadele etmek amacıyla akademik çalışmalar alanında çevre güvenliğine ilgi gösterilmiştir. Çevre güvenliği, önemli geçiş dönemi konularından biri olup, güvenlik ve insan haklarının sağlanmasında önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir. Ayrıca toplumsal istikrarın sağlanabileceği, çevre ve kaynakları ile toplumun sosyal ve ekonomik yapısı arasındaki dinamik ve karşılıklı bağımlılığı oluşturduğu için, güvenliğin inşası ve gelişimin sürdürülebilmesinin sağlanması için temel unsurdur.

Bu nedenle, ekonomik ve sosyal gelişmeler, politik reformlar ve gelişim planları çevreye ve çevre reformuna ilgi gösterme anlamında programlı geliştirme sistemi ile bağlantılı değilse, yararlı olmayacaktır. Devlet, çevrenin ve toplumun sorunlarına ayak uydurmak ve eğitimin çevre ile ilgili yönlerini kapsayacak şekilde başarılı eğitim planlarının geliştirilmesi yoluyla çevre güvenliğinin sağlanmasından sorumlu olurken, toplum, gelenekselciliğe, cehalete ve gelişme isteksizliğine devam etmeme inisiyatifi taşınmalıdır. Böylece, devlet ile toplum çevre güvenliği veya güvensizliğinden ortaklaşa sorumludur (Al-Tom ve Al-Fayeq, 2015).

Çevre güvenliği, insanları doğal felaketlerden korumak ve çevreyi insanların yaratabileceği yıkımdan korumak anlamına gelir. Bu nedenle, askeri operasyonlardan etkilenen çevrenin geri kazanılmasını, çevre tahribatının önlenmesini ve doğal kaynakların korunmasını kapsayan sürdürülebilir *çevre hakları* konusunda önemli bir araçtır. Bu anlamda BM Çevre Güvenliği Belgesi çevresel bileşenleri kirlilikten korumak ve toplumun ihtiyaçlarına yönelik kalkınma planlarını hayata geçirmek için güvenliğini sağlamak için bağlayıcı bir belgedir. Geliştirme sürecinin devam etmesini garantilemek için de kaynakların yeterliliği dikkate alınmalıdır (Bostile, 2013: s. 6).

Çevresel kalite ile sosyal eşitlik arasında yakın bağlantı olduğu şüphesizdir. Her nerede olursa olsun çevre durumunun kötüleşmesi her zaman genel olarak eşitlik ve sosyal adalet, hak ve insanların yaşam niteliği ile bağlantılıdır. Çevresel risklerin sonuçlarının, bunlara neden olmaktan sorumlu olmayan taraflara, özellikle de fakirler gibi toplumdaki dezavantajlı gruplara yüklemek adaletsizliktir (Wenz, 1988: p. 90). Daha adil bir gelir dağılımına, daha fazla sivil özgürlüğüne ve siyasi haklara ve daha yüksek bir eğitim düzeyine sahip bir toplum, eğitim, özgürlükler ve gelir dağılımı alanlarında daha az oranlar kaydeden toplumdaki daha yüksek kaliteli bir çevreye sahiptir (Agyeman et. al., 2002: p. 87).

Irak, geçen yüzyılın yetmişli yıllarına kadar dünyanın en temiz çevrelerinden birine sahip iken savaşlardan dolayı Irak'ın toprağı sistematik tahribe ve kirlenmeye hedef olmuştur. Irak toprakları kitle imha silahlarının tecrübe laboratuvarına dönüşmüş ve çevre güvenliğini tehdit eden toksik atıklarının birikim alanı olmuştur. Bunlar da insan hayatını tehdit eden tehlikeli risklerdir. Toprak kirliliği Irak'ta yaygın olan en riskli ve en tehlikeli kirliliklerden biridir. Irak çevresinin ve toprağının uğradığı kitle imha silahları sorunu ve karmaşık çevre kirliliği Irak'ın çevre güvenliği stratejisi ile karşı karşıya gelen en büyük zorluklardan biridir (Ayoub ve Fazıl, 2010: s. 250).

Irak toplumunun maruz kaldığı savaş ve krizler geniş bir coğrafi alanda çevre güvenliğini tehdit eden çeşitli yıkım biçimleri bırakmış, çoğu zaman, askeri operasyonların olduğu yerlerde modern ve yüksek yıkıcı güce sahip çeşitli ölümcül silahların kullanımı sonucunda doğaya verdiği zarar operasyon bölgelerini aşarak daha uzak bölgelere ulaşmıştır. 1980-1988 yılları arasında Irak-İran savaşı ve daha sonra 1990-1991 yılları arasında İkinci Körfez Savaşı sırasında, tüm Irak topraklarının 61,000 tonluk akıllı kitlesel bombaların kullanıldığı geniş çaplı ve yoğun bir hava saldırısına maruz kaldığı kaydedilmiştir. Ayrıca, 1000'den fazla petrol kuyusunun patlatılmasıyla bunların üçte ikisinden fazlasında büyük çaplı yangın meydana gelmesi sonucunda Kuveyt ve başka komşu Arap Körfez ülkeleri ve Hint Okyanusunun göklerinde kalın bir duman bulutunun oluşmasına neden olarak birçok alanın kirlenmesine yol açılmıştır (Al-Subaie ve Farej, 2014: s. 15).

5. Bireysel Güvenlik

Bireysel güvenlik, insani güvenliğin önde gelen yansımalarından biridir. Kişisel güvenlik alanı, silahlı çatışma, sosyal ortam şiddeti, insanlık dışı davranış, kadın ve çocuklara karşı şiddet, trafik kazaları, çalışma alanındaki şiddet, kendiliğinden doğan şiddetleri kapsamaktadır. Irak'ın uğradığı kriz ve zor koşullar toplum fertleri arasındaki güvenin sarsılmasına, suç ve yoksulluk oranlarının artmasına yol açmıştır. Böylece devlet kişilerin korunması, özlem ve yeteneklerinin neması,

onurlu yaşamın temel dayanaklarını sağlamakta karmaşık sorunlarla karşı karşıya kalmıştır (Bin Isa, 2001: s. 74-75).

Bireysel güvenlik, şiddetli çatışmaları aşan geniş bir anlam taşır ve insan hakları, demokrasi, eğitim alma hakkı, sağlık bakımı hakkı, yeteneklerini gerçekleştirme fırsatı sağlanması, anlaşmazlıkların giderilmesi, korkudan, yoksulluktan kurtarılması ve gelecek nesillerin güvenli bir geleceğe sahip olması gibi doğal hakları da kapsamaktadır. Bunun aksine güvenliğin ihlal edilmesi beyin göçü, çevre tahribatı ve insan hakları ihlalleri (Hakkani, 2012: s. 61) gibi gelişme ve kalkınma planlarında öngörülmeleyen olumsuz sonuçlar yaratır. Bireysel güvenlik, toplumun üretkenliği ve gelişmesi sırasında maruz kalabileceği risklerden, iç ve dış zorluklardan uzak tutulmasıdır. Sosyologlar, bireysel güvenlik ile suç oranlarını ilişkilendirmektedir. Çünkü suç oranının azalması bir anlamda toplumda güvenliğin hâkim olması anlamına gelmektedir. Genelde güvenliğin sağlanması ve suç seviyesinin sınırlandırılması, devlet gücünü ve kanunları uygulamak ve aynı zamanda gerektiğinde kanun adına orantılı güç kullanmak yoluyla devlet kurumlarının sorumluluğudur (Al-Benaa, 2003: s. 376).

Krizler, çatışmalar ve savaşlar genellikle bireysel güvenlik düzeyinde şoklara neden olur, çünkü şiddetin tüm biçimleri, bireylerin hayatını ve yaşam tarzını etkiler. Suç ve aile içi şiddet olayları da, kişisel güvensizliği artırır. Bu tür riskleri önleyebilmek için, kriz ve çatışmalardan etkilenen bölgelerde güvenliğin inşası için etkili bir strateji olarak toplumsal bağların güçlendirilmesi teşvik edilmelidir. Irak toplumunda toplumsal entegrasyon önemli bir sorunla karşı karşıyadır. Bu sorun, toplumsal gerilimler, bireyler geçim şartlarının tehdit altında olması ve genel olarak güvenlik inşasına katkıda bulunan, gerilimleri önleyebilecek politikaları uygulamak için gerekli planları icra etme kabiliyetine sahip devlet kurumlarının bulunmaması şeklinde ortaya çıkar (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 2014: ss. 106-121).

Bireysel güvenliğin yokluğu, genellikle, toplumun kendi dinamikleri ile gelişimini engelleyip geciktiren sorunlar yaratır. Çünkü, bireysel güvenliğin yokluğu durumunda, bireysel üretim nedeysel duraklar ve bireylerin düşünceleri sadece bireysel güvenlik ve ailenin güvenliğine odaklanır. Netice olarak, toplumun etkin bir sosyal varlık olarak devamlılığı ve sosyal yapısı, istikrarsızlığa ve bozulmaya maruz kalır. Toplum, yaygın normlar ve değerler yoluyla üyelerini denetleme yeteneğini yitirdiğinde bireysel güvensizlik nedeniyle toplumsal ayrışma ve parçalanma olgusu baş göstermeye başlar. Bu durum ise, belirgin olarak kriz dönemlerinde ve sosyal değişim aşamalarında ortaya çıkar. Çünkü toplumsal ayrışma ve parçalanma hızlı sosyal değişimin sonuçlarından biridir. Bu hızlı değişimin etkisiyle, statülerin ve rollerin belirsizleşmesi sözkonusu olacaktır. Neticede, bireylerin davranışlarını yönlendiren belirli bir sosyal normların bulunmaması nedeniyle, birçok kişi, kendi rollerini ve statülerini belirleyemez hale gelir (El-Abbasi, 2016: ss. 196-197).

Irak toplumu özelinde, bu hızlı değişim sürecinde sosyal yaşamın karmaşıklığı, bireylerin güvenliğini tehdit eden ve kendilerinde endişe uyandıran yeni bir gerçeklik meydana getirmiştir. Şiddet uygulama, hırsızlık, silahlı soygun, cinsel saldırı suçları, narkotik kaçakçılığı gibi suçlar Irak toplumunda önceleri bilinen suçlar değildir. Irakta, güvenlik ihlali ve suç oranlarındaki bu artış, ailenin üyelerine yönelik rolünün ve etkisinin zayıflığı, kültürel ve medya müstehcenliği, dini inancın azalması, günlük yaşam baskıları, özellikle gençler arasında işsizliğin yayılması, devlet tarafından, caydırıcı yasaların zayıf bir şekilde uygulanması ve güvenlik güçlerinin terörle mücadelede meşgul olmasının sonucudur (Al-Saffar, 2008: s. 22).

2003 yılı sonrasında ortaya çıkan koşullar ile sosyal kontrol araçlarının zayıflaması ve dağılması, değerlerin çöküşü, yolsuzluk, ahlaki problemler ve davranış bozuklukları, politik ve sosyal huzursuzluk, cehalet, yoksulluk, eğitimsizlik ve ekonomik iflas gibi durumlar yaratarak, iç ve dış sosyal kontrol yöntemlerinin çöküşüne de yol açmıştır. Resmi ve gayr-ı resmi toplumsal denetim yollarının zayıflığı sonucunda, sapmaya uğrayan bireyler şiddet, terör ve suç dalgasına dönüşmüş ve bu davranışların kontrol edilmesi imkansız hale gelmiştir (Al-Hassan, 2006: s. 119).

Irak'ta ortaya çıkan krizler, bireylerin sosyal statü elde etmesi ve ekonomik durumunu iyileştirmesi için kendisine sağlanan fırsatlar ile kendi isteklerinin arasında bir çelişki ve çatışma

ortamı yaratmıştır. Bu durum bireyleri, toplumda benimsenmeyen bazı davranış pratiklerine itmiş, toplumun bazı kesimleri, temel ihtiyaçlarını karşılamak için kendi ahlaki değerlerini değiştirmiştir. Bu değişiklik sonucunda, mesleki güvenilirlik ile dürüstlüğü gerilemesi, toplumsal iki yüzlülüğün çoğalması, rüşvet, sahtecilik ve zimmete para geçirme olaylarının artması, Irak toplum yapısında büyük bir çatlama neden olup toplumda bazı sapkın davranışların kabul görmesine fırsat sağlamıştır.

6. Sosyal Güvenlik

Sosyal güvenlik, fertlerin tehlikeden ve acil sosyal durumlardan korunması ve risklerle ilgili kaygılarının giderilmesi veya fertlerin tehlikelerden korunması yönünde atılan adımlarla ilgili duyduğu endişelerinin giderilmesidir (Gould and Kolb, 1964: p. 626). Sosyal güvenlik, geniş anlamda, vatandaşları için ödevini iyice yerine getiren ülkelerin sosyal güvenliği gelişme planları ile bağlı tutmasıdır. Bu ülkeler, vatandaşlarının arzu ettikleri refahı gerçekleştiren insani güvenliğin sağlanması amacı ile verdikleri sözleri yerine getirmektedir (Al-Meşhadani, 2007: s. 585).

Sosyal güvenlik kavramı, sosyolojinin bir bilimsel disiplin olarak kuruluşundan bu yana sosyologların odak noktası olmuştur. Fransız Devrimi, Fransız toplumunda yarattığı derin etkilerin gözlenmesiyle, toplumu heyecanlandıran şiddet dalgalarının sebebinin ekonomik ya da politik olmadığını, ancak toplumsal yapının doğuştan gelen bozukluklarından ve kamuoyu standartlarının bozulmasından kaynaklandığını ve bunun da ruhsal bozukluktan kaynaklandığı belirtilmiştir. Çünkü toplumsal ihtiyaçlar sadece karşılıklı yararlanma ve maddi çıkar uyumu değildir. Toplumun istikrarının ve ilerlemesinin güvence altına alınması için zihinsel anlaşmaya ve düşünce birliğine de ihtiyaç duyulur (Mustafa, 2009: ss. 134-135).

Bir toplumsal işleyiş sorunu olarak *normatif kaos olgusunun*, yani anominin, ikirciklik, güvensizlik ve normların sosyal kontrol için bir araç olarak bağlayıcı gücünü kaybetmesi ile karakterize edilen bir toplumsal durum olduğunu vurgulanmıştır. Yani, bu durum, doymamışlık hali, umut ve beklenti seviyeleri ile bu seviyelere ulaşmak için mevcut bulunan araçların arasında çelişkilik duygusu hissetmektir (Jabir, 1989: s. 314). Sosyal güvenlik, öte yandan da, hakim mevcut değerler ve bu değerli çevreleyen kavram ve fikirler ve sosyal istikrarı ve uyumu sağlayan sosyal dokuyu temsil eden gelenek ve görenekler ile yakından bağlantılı olan en önemli konulardan biridir. Sosyal güvenlik, intisap duygusundan hareket eden ve istikrarı temel alan ve bileşenlerini düzenlemelerden edinen bir durumdur (Al-Marayati, 1997: s. 11).

Irak'ta bireylerin yaşadığı istikrarsızlık durumu uzun dönemler boyunca derinleşip kötüleşmiştir. Bu nedenle toplumun bireyleri arasında cinsiyete dayalı ayrımcılık, etnik aidiyet, ırk aidiyeti, kamusal tutum ve sosyal statü ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca çatışmalar, savaşlar ve krizler insani güvenlik ve sosyal güvenlik alanlarında sarsıntı yaratarak, mezhep temelli şiddetin, terör olaylarının, sokaklarda çeteler arası çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece insanların hayatı kâbusa dönüşmüş, bunun yanı sıra toplumu kargaşaya boğmak amacıyla fertlerin planlı ve kasıtlı bir şekilde hedef alınmaları ve toplumsal huzurlarının kasıtlı bir şekilde bozulması tehlikesi ortaya çıkmıştır (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 2014: ss. 3-21).

Sosyal güvenlik, yarı-kalıcı kurumsal bağlantıları olan bir durumdur ve etkili bir rol dengesi ile karakterize edilir. Sosyal güvenlik araçları, doğrudan doğruya toplumda hâkim olan ilişki biçimleri ile ilgili temel toplum sistemlerine bağlıdır. Bu nedenle, bunların tamamen tipik bir surette olması mümkün değildir. Çünkü savaş ve barış sırasında sürekli olarak bu ilişkileri tehdit eden sorun kaynakları bulunmaktadır. Ayrıca, güvensiz koşulların bulunması karşısında, bu koşulların etkilerini sınırlamak için toplumun kullanacağı savunma mekanizmaları da bulunmaktadır. Irak toplumunun yaşadığı zorluklar ve olgusal gelişmeler, güvensiz bir ortam yaratmakla birlikte sosyal politika yollarını da kapatmaktadır Aynı zamanda güvenlik alanında kaos yaratmanın yanı sıra, gelecek nesillerin geleceğini tehdit eden, sistematik altyapıyı sarsan,

sosyal yapının yıkımına neden olan ve güvensizlik ve kaos alanı yaratan bir ortam oluşturmuştur (Mustafa, 2008: ss. 128-130).

Sosyal güvensizlik, toplumun tamamen ya da kısmen parçalanmasına yol açan, sosyal olarak yapılmış veya kurulmuş eğilimleri etkileyen uyumsuzluk durumunun temel sebeplerinden biridir. Mannheim, birey için iş fırsatlarının yokluğunun ve bunun hoşnutsuzluk hissi üzerindeki etkisi ile temsil edilen “düzensiz güvensizlik” adı verdiği durum ile, ideolojilerin açığa çıktığı, değer ve ilkelerin güvenilirliğinin sorgulanabilir hale geldiği (düşünce alışkanlıklarının yok edildiği) sosyal koşullarla temsil edilen “düzenli güvensizlik” adı verdiği durum arasında ayırım yapmıştır (Mannheim and Mills, 1962: pp. 615-617).

Irak toplumu, hal-i hazırda, toplumun katmanları arasındaki kültürel yakınlaşmaya rağmen, olağanüstü kaotik ve normatif olmayan ve bazen de çelişki ve düşmanlıkla karakterize edilen yeni bir aşamadan geçmektedir. Aynı bağlamda, küreselleşmenin hakim olması neticesinde, özel yaşam küreselleştirilmiş, bireysel mahremiyetin parçalanması, davranış, öncelik, görüş, değer ve eğilimlerin yeni bir tarzda örgütlenmesi nedeniyle, sosyal güvenlik risk uçurumunda kalmıştır (Beck, 2000, pp. 10-12).

Art arda devam eden savaşlar dolayısıyla zamanla meydana gelen krizlerin birikimi, Irak toplumunun sosyal dokusunun parçalanmasına ve kronik bir istikrarsızlık durumunun yaratılmasına katkıda bulunmuş ve aynı zamanda alt aidiyetler, kurumsal bağlılıklar pahasına ortaya çıkmıştır. Öte yandan bu krizler, Irak’ın tüm toplumsal yapısını kapsamış, ancak toplumun kırılma kategorileri ve tabakaları kendini korumak ve zorluklarla yüzleşmek için gereken araçlara sahip olmamasından dolayı toplumun en çok zarar gören gurubu olmuştur. Bu durum toplumun bütün olarak sosyal yapısında büyük dengesizliklere neden olmuştur ve bunlardan en çarpıcı olanı kalkınma projelerinin çoğunun devre dışı bırakılması ve yolsuzluk oranının alevlenmesidir (Jebr, 2016: s. 96).

Sosyal güvenlik eksikliğinin sonucu olarak, Irak toplumunda birçok kaygı, stres, davranışsal sapmalar ortaya çıkmış ve aynı zamanda aile parçalanması, yoksulluk, işsizlik, okuldan kaçma, sosyal kontrollerin başarısızlığı, enflasyon ve sosyal güvensizliğe eşlik eden benzer sosyal sorunlar şiddetlenmiştir. Bu yüzden, sosyal güvenliğin sağlanması ve sosyal yapıdaki olumsuzluklar karşısında ikili eylem gerekmektedir. İlk olarak, kamusal düzeyde iyileştirme çabaları, gelişim alanı ile birlikte sosyal faaliyetler yoluyla ve toplum suç ve sapmalardan korunmalıdır. İkinci olarak, özel alandaki iyileştirme çabaları aracılığıyla da, vatandaşın kendisinin, mal ve can güvenliği garanti edilmelidir (Al-Auji, 1983: s. 72).

Irak toplumunda etkin bir sosyal güvenlik yapısını tehdit eden krizlerin çoğalması, kurumsal yapılarda yapısal dengesizliğe yol açmış, gelişim dinamiklerinin bozulmasına ve sosyal yoksulluk çemberinin genişlemesine de katkıda bulunmuştur. Öte yandan, Irak toplumunun, güvenlik yapısının gelişmesi ve sosyal uyumunun artırılması için ihtiyacı olan sosyal güvenlik dinamiklerini korumaya katkıda bulunan sosyal güvenlik ağlarını oluşturmadaki başarısızlığı sonucunda, birçok sosyal grup, zayıflığın ve kırılmanın ana kaynağı olan, etnik, dinsel ve mezhepsel çatışmalarının yanı sıra terör eylemleri ve kriz koşulları etkisiyle sosyal güvenliğin yokluğu neticesinde kritik zorluklarla karşı karşıya kalmıştır (Jordan, 1996: p. 1).

Toplumun farklı grupları arasında güven ve pozitif etkileşim köprüleri kurmak, sosyal güvenlik inşasını güçlendirir ve insanları bir araya getirip onları bir birleşim, etkileşim ve katılım potasında bulundurmaya yolculuğu toplum istikrarı daha da artırır. Bu durum da, sosyal uyum ve güvenlik yolları üzerinde büyük olumlu etkiler bırakır. Demografik çeşitlilik gösteren ve yeni kaynak ve bilgiler sağlayan bu toplumsal ilişkiler, bireyler için toplumun arzu ettiği ilerlemeyi başarı ile sağlamalarına katkıda bulunabilir ve aynı zamanda birçok alanda farklı görüşe sahip olmalarına rağmen bireyler arasında sosyal güvenlik köprülerini kurar. Çünkü toplum üyeleri hepsi kamu yararını paylaşmaktadırlar (Putnam, 2000: p. 75).

7. Siyasi Güvenlik

Siyasi güvenlik, insani güvenliğin bir boyutudur. Bütün vatandaşlar için istisna ve ayrımcılık olmaksızın, bölünmez bir hukuki sistem içerisinde, bütün vatandaşların korkmamalarını, haklarının korunmasını sağlayan bir anlama gelmektedir. Buna göre siyasi güvenlik, fertlerin devlet tarafından zulme maruz kalmaktan korunmasını, temel haklarının koruma altına alınmasını, aynı zamanda fertlerin karar verme süreçlerine, kültürel, sosyal, ekonomik ve siyasi hayata katılabilmesini güvence altına almak için insanın demokratik bir şekilde insani onurunu gerçekleştirebilen bir güvenlidir. Üstelik devlette geçerli olan genel siyasetlerin, zulme, baskıya, tüm dışlama biçimlerine, şiddete, karar verme özgürlüğü alanının devlet tarafından daraltılma davranışlarına karşı koyabilme rolüne gerekli bir şekilde odaklanılmalıdır (Meşri 2010: s. 4).

Siyasi güvenlik, diğer kurumları kontrol eden siyasi kurumların en önemli dayanaklarından biridir. Çünkü siyasi güvenlik, tüm topluma hizmet sunmak için karar verme ve kararların yürürlüğe girmesini kontrol etme yoluyla diğer kurumların organize edilmesinden sorumludur ve toplumun bu hayati önem taşıyan kısmı, herhangi bir değişikliğe veya arızaya maruz kaldığında, etkileri toplumun diğer kurumlarına yansıyor toplumun sosyal yapısının parçalanmasına yol açar. Zira, siyasi kurum sosyal yapının en önemli kurumlarından biri olup, siyasi güvensizlikten kaynaklanan olumsuz etkiler, sadece birey veya grup veya toplum ile sınırlı kalmaraak, toplumun tüm altyapı ve üstyapısına uzanır (Rajeb, 2005: s. 3).

Siyasi güvenlik, gelişme kavramı ve doğru yönetim kavramı ile ilişkilidir. Yani devleti yöneten iktidarın barışçıl yollarla el değiştirmesini sağlayan seçim sürecini düzenleyen, kontrolünü sağlayan ve bu konuda etkin politikalar yürütebilen kurumlar anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra vatandaşların ülkenin sosyal ekonomik faaliyetlerini yöneten bu kurumlara saygı duyması anlamına da kullanılmaktadır. Bu yüzden siyasi güvenlik, bütün vatandaşlar açısından sosyal, ekonomik ve siyasi seçeneklerine ulaşmak için yeteneklerine ve kültürlerine dayanarak eşit fırsatlar sağlamak yoluyla vatandaşların insani, medeni ve siyasi haklarına saygı duymayı da kapsar. Üstelik tüm vatandaşlar için kanun önünde eşitlik sağlanması ile birlikte vatandaşları idarinin hak ve yetki ihlallerinden veya yürütme gücü tarafından uygulanan baskıcı davranışlardan da korur (Mustafa, 2016: ss. 178-179).

Siyasi istikrarsızlık, olumsuz bir olgudur ve tehlikeli bir çağrışım uyandırmaktadır. Üçüncü Dünya Ülkeleri'nde yaygındır ve aynı zamanda savaş, ayaklanma hareketleri, ayrılık, partizanlık ve dini çatışmalar gibi pek çok biçim alır. Ayrıca, ulusal birliği tehdit eder, devletin varlığını sarsar, çoğu zaman anayasa ve siyasi kurumları felce uğratar ve siyasi hayatın huzurunu bozar (Hadi, 1989: s. 293).

Siyasal kurum karar verici bir kurum olduğundan, siyasal kurum ile siyasal krizler arasındaki köklü ilişkiler neticesinde, iktidar ve iktidar sembollerinin zayıflığı çoğu zaman topluma yansır. Şiddetli ve sert facialar ışığında, devrim ve siyasi darbeler sonucunda, çatışma ve çarpışmalar artar, sosyal huzursuzluk ve kaygı çoğalır ve toplum yapısı da istikrarsız, dengesiz ve ahlaki temellerden yoksun hale gelir. Krizler ayrıca, siyasi kurumun yeteneklerini açığa çıkarmada etkiye sahiptir. Devletin zayıflığını, kurumlarının kırılmasını ve hukukun zayıflığını ifade eden yapısal ve düşünsel gerilimleri ortaya çıkarır (Mohammed, 2015: s. 744).

Irak'ta siyasi güvenliğin desteklenmesi yeni mevzuat ve yasaların yürürlüğe koyulmasını ve karar alma sırasında şeffaflık ve güvenilirlik ve siyasi irade yoluyla halk tabanının genişletilmesini gerekli kılmaktadır. Öncelikle vatandaşın çıkarını gözetmek sureti ile siyasi sorunların halledilmesi gerekir. Ayrıca Irak toplumu için etkin siyasi güvenlik sağlamak amacıyla slogan dairesinden çıkarak pratik uygulamalara yönelmekle kanun devletinin desteklenmesini lüzumlu hale getirir (Haşim, 2011: s. 273).

Siyasi güvenlik yokluğunun ortaya çıkmasına farklı şekillerde katkıda bulunan bazı göstergeler vardır, bunlar: İktidarı barışçıl şekilde devri sorunu ve toplumsal kabul bakımından rejimin meşruluğu; Toplum menfaatinin sağlanmasına, korunmasına ve hizmetlere yönelik siyasi iktidarın ne yeteneği; iç siyasi çatışmalar ve hukukun uygulanabilirliği; ulusal aidiyet ve gücün ya da zaafın

kapsamı; güvenlik güçlerinin toplumda güvenliğin sağlanmasına ve korunması yetenekleridir. Çünkü güvenlik yetersizliği siyasi güvenlik başta olmak üzere tüm güvenlik türlerinin kaybına yol açar (Fazil, 2017: s. 173).

Siyasi güvensizlik, toplumsal gelişime projelerine yönelik arzuları yok eder, çünkü gelişim sürecinin sürdürülebilmesi için uygun çevrenin sağlanması gerekir. Bu amaçları sağlamak ve projeleri gerçekleştirmek için devlet güvenlik oluşturmak için gerekli imkan ve yeteneklerini sağlamalıdır. Devlet güvenliği, devletin saygınlığını ve egemenliğini koruma ve siyasi ve sosyal istikrarını sağlama yeteneğiyle bağlantılıdır ve netice olarak devletin gelişim hedeflerine ulaşmak için politik, sosyal ve ekonomik katılım yolunda ilerleme gücü sağlanmalıdır. Aynı bağlamda, siyasi istikrarsızlık, doğrudan doğruya gelişim hedeflerini ciddi bir şekilde etkiler, gelişim sürecini desteklemek için kaynakları kullanan sosyal ekonomik refahı tehdit eder, sosyal adalet ve siyasi özgürlük çerçevesinde, toplumun tüm üyelerine gerekli özeni ve azami refahı elde etmek için yeteneklerini ve enerjilerini geliştirme araçlarını sağlamayı amaçlayan prosedürleri ve programları zayıflatır (El-Sabbağ, 1986: s. 66).

SONUÇ

Irak toplumunun maruz kaldığı güvensizlik koşulları ve bunun beraberinde meydana gelen kaos olayları, bir dizi önemli sonuçların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu sonuçlardan en temel önemdeki bazıları altyapının ve bununla bağlı toplum bireylerinin hayatı ile doğrudan ilgilenen kamu kurumlarının imha edilmesi; sosyal kontrol güçlerinin çöküşü ve görevlerini uygun bir şekilde yerine getirememeleri olarak ifade edilebilir. Büyük bir nüfus kitlesinin hareketlenmesiyle sonuçlanan korku ve panik hali meydana gelmesi ve ne ABD işgal güçlerinin ne de devlet kurumlarının bu hareketi ve zorla yerinden edilme eylemlerini bir türlü durduramamaları da bir başka önemli sonuçtur. Vatandaşların göç edip evlerini bırakmaları, hırsızlık ve yağma olgusunun genişlemesi için bir fırsat haline gelmiş ve hatta hırsızlığı mubah kılan felsefelerin yaratılmasına yol açılmıştır.

Birçok devlet kurumlarının ve depolarının soyulması ve kundaklanması nedeniyle, sosyal yaşamdaki düzene bağlı çoğu faaliyetlerin bozulmasına yol açılmıştır. Toplumdaki orta sınıfın aşınması, hatta ezilmesi ve enerjilerinin yok edilmesi onların diğer ülkelere göç etmelerine yol açmıştır. Iraklı aileler arasında kaygı durumunun alevlenmesi nedeniyle ailelerin, genel durumları, etkileşimleri, güvenleri, kendilerinin ve çocuklarının geleceği ile ilgili artık tatmin olmamalarına yol açılmıştır. Yoksulluk ve yoksunluk oranı artmıştır. Çünkü Irak nüfusunun yaklaşık üçte biri yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır.

Ekonomik güvenlik ile ilgili olarak, Irak toplumunun büyük kesimi, ekonomik güvenliği eksikliği ve temel ihtiyaçlarının karşılanmaması korkusu ile karşı karşıya kalmış ve yolsuzluk ile yaygın şiddetten dolayı istikrar ve güvenlik duygusunu yitirmiş bir durumda yaşamaktadırlar. Ekonomik güvenliği sağlamak, herhangi bir toplumda kalkınma ve güvenliğin temel taşıdır ve kişi başına düşen ortalama gelire dayanır ve birey için yeterli yaşam standartlarını sağlamak amacıyla toplum üyeleri arasında dağılımına büyük ölçüde bağımlıdır. Kalkınma, yoksullukla ters ilişki ile bağlantılıdır, toplumda gelişme ve ilerleme arttıkça yoksulluk ve yoksunluk düşecektir. Irak'taki birbirini izleyen krizler, işgücü piyasasında ciddi bir dengesizliğe yol açarak, Irak ekonomisi işgücü piyasasına giren yeni işçileri istihdam etmekte yetersiz kalmıştır. Bu nedenle, işsizlik sorunu daha da kötüleşerek, Irak'ın modern tarihinde toplumunun karşılaştığı en büyük sosyo-ekonomik sorunu haline gelmiş ve 2003'te işsizlik oranı yaklaşık %28.1'e yükselmiştir.

Irak'ta *gıda güvenliği*, 1991'de yürürlüğe konulan ekonomik yaptırımlar uygulanmadan önce kalkınma politikalarında önemli bir önceliğe sahip değildir ve Irak-İran Savaşı yıllarında buna benzer bir durum oluşmasına rağmen bu konu dikkati çekmemiştir. Çünkü savaş döneminde gıda ithalat konusundaki güvence mevcuttur ve bu durum gıda güvenliğinin artan oranda göz ardı edilmesine neden olmuştur. 2003 yılından sonra, Irak toplumu istikrarsız siyasi ve ekonomik ve güvenlik koşulları altında kaldığı ve Irak devletinin yapısını tahrip etmeye çalışan Amerikan işgal

gücünün şaşkınlığına ek olarak güvenlik durumunun bozulmasına yol açan terörizm sorununun daha da kötüleşmesinden dolayı gıda güvenliği büyük sarsıntılara maruz kalmıştır.

1991-2003 yılları arasında *sağlık ve tıbbi malzeme* ve ilaçların özellikle de hayat kurtarıcı ilaç ve acil malzeme tedarikinin azalması nedeniyle sağlık sektöründe büyük sıkıntılar yaşanmıştır. Ayrıca ülkede yaşanan şiddet ve güvenlik koşullarının kötüleşmesi nedeniyle sağlık sektöründe çeşitli tıp dallarında çalışan uzman ve ihtisas sahibi doktorlar Irak dışına göç ettiğinden, sağlık tesislerinde doktor sayısı ciddi bir şekilde azalmış, bunun neticesinde Irak'ta sağlık sistemi performansı düzeyinde nicel ve nitel düşüş ortaya çıkmıştır. Aynı bağlamda, savaş, işgal, iç çatışmalar, belirsiz görüş, iyi siyasi yönetimin yokluğu, devletteki liderlik görevi üzerindeki kavga ve ademi merkeziyet kavramının sistematik olmayan bir şekilde uygulanmasının yanı sıra, insan kaynaklarının ciddi bir şekilde eksikliği, hizmetlerin kentsel alanlarda kırsal alanlara göre daha yoğun ve haksız dağılımı nedeniyle özellikle de 2003-2006 yılları arasında Irak'ta sağlık sistemi bozulmuştur.

Çevre güvenliği ve gelişimi ile ilgili olarak, Irak, geçen yüzyılın 70'li yıllarına kadar dünyanın en temiz çevrelerinden birine sahip iken savaşımlardan dolayı Irak'ın toprağı sistematik tahribe ve kirletilmeye hedef olmuştur. Irak toplumunun uğradığı savaş ve krizler geniş bir coğrafi alanda çevre güvenliğini tehdit eden çeşitli yıkım biçimleri bırakmış, çoğu zaman, askeri operasyonların olduğu yerlerde modern ve yüksek yıkıcı yeteneğe sahi çeşitli ölümcül silahların kullanımı sonucunda doğaya verdiği zarar operasyon bölgelerini de aşarak daha uzak bölgelere ulaşmıştır.

2003 yılından sonra, genel olarak güvenliğin kötüleşmesi ve yaşam hakkının ihlali Iraklıların kişisel güvenliklerinin kaybına neden olmuştur. Irak toplumu, ABD işgali sonrası meydana gelen eşi görülmemiş bir güvenlik ihlaline tanıklık etmiş ve Irak'ın farklı bölgelerinde cinayet, terör ve göç etme eylemleri yayılmıştır.

KAYNAKÇA

- Agyeman, J. et al. (2002). Exploring the Nexus: Bringing Together Sustainability Environmental Justice and Equity. Space & Polity. Vol. 6, No. 1, USA pp. 87-98.
- Al-Auji M. (1983). Sosyal Güvenlik. Lübnan: Muasasa Nofal Vakfi.
- Al-Benaa, Z. J. (2003). "Aile Ve Sosyal Güvenlik", Bağdat Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Irak 2003.
- Al-Hassan, İ. M. (2006). Kriminoloji Suçun Sosyal Yorumu Üzerine Analitik Bir Çalışma. Bağdat-Irak: Matbaa Alhadara.
- Ali, S. A. ve Al-Azzawi, M. A. (2012). Irak Tartışmalı Devlet Refahı ve Piyasa Ekonomisinde Sosyal Politika. Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi. S. 69, Irak, ss. 75-84.
- Al-Marayati, K. J. (1997). Sosyolojik Düşüncede Sosyal Güvenlik Kavramı. Sosyal Güvenlik Sempozyumu Beyit al-Hikma. Irak, ss. 98-118.
- Al-Meşhadani, F. K. (2007). Bağdat'ta Çocukların Çalışma Alanları ve Erken Sosyal Güvenlik Riskleri. Sosyal Bilimler Dergisi. S. 24, Irak, ss. 585-592.
- Al-Saffar, H. M. (2008). STK'lar ve Sosyal Güvenliğin Korunması. Suudi Arabistan: Kral Fahd Milli Kütüphanesi.
- Al-Subaie, N. M. ve Farej, A. M. (2014). Çevre Güvenliği. Suudi Arabistan: Naif Arap Güvenlik Bilimleri Üniversitesi.
- Al-Şemeri, R. A. (2010) Irak Gıda Güvenliği Sorunları. Temel Eğitim Fakültesi Dergisi. Babil Üniversitesi, S. 2, Irak, ss. 207-221.

- Al-Tayeb, S. (2008) Gıda Güvenliğinde Güvenlik Kavramları. Naif Arap Güvenlik Bilimleri Üniversitesi, Araştırma Merkezi Seminer ve Bilimsel Toplantılar. Suudi Arabistan, ss. 11-21.
- Al-Tom, İ. M. ve Al-Fayeq, A. H. (2015). "Dimensions of environmental security concept and levels in environmental studies," <http://khartoumspace.uofk.edu/bitstream/handle/123456789/21992/>
- Al-zaziye, S. (2015). Petrol Devrimi ve Arap Ekonomik Güvenliği. Arap Birliği Çalışmaları Merkezi, Arap Geleceği Dergisi. Sayı 432, Lübnan, ss. 45-59.
- Ayoub, H. H. ve Fazıl, F. A. (2010). Çevre Kirliliği: Gelişim İçin Engel ve Çevre Sakinleri İçin Tehdit. Irak Pazar Araştırması ve Tüketicilerin Koruması Dergisi. 2 (3), Bağdat-Irak, ss. 98-124.
- Beck, U. (2000). What is Globalization. Cambridge-UK: Polity Press.
- Bin Isa, M. B.A. (2001). Güvenlik ve Gelişme. Riyad-Suudi Arabistan.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (2009). Arab İnsani Gelişme Raporu. Lübnan-Beirut Arap Devletleri Bölgesel Ofisi.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (2016). Değişen Bir Gerçeklikte İnsan Gelişiminde Gençlik ve Beklentiler. Ürdün: Arap Devletleri Bölge Ofisi.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (1994). İnsani Güvenlik Dünya Raporu. Paris-France: Economica.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (2014). Riskleri Önlemek İçin Esneklik Oluşturmaya Devam Edin. ABD: Graphics Press.
- Bostile, S. (2013). Çevre Güvenliği ve İnsani Güvenliğe Yaklaşım. Cezayir Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cezayir.
- Cuma, H. F. (1985). Arap Dünyasında Irak Sorunu ve Gıda Güvenliği. Bağdat-Irak.
- El-Abbasi, G. G. (2016). Sosyal Güvenlik ve Öğretmenlerin Sosyal Sorumluluk İlişkisi. Al-Ustaz Dergisi. C. 2, S. 216, Irak, ss. 196-197.
- El-Sabbağ, D. A. (1986). Ulusal Güvenlik ve Siyasi Karar Sorunları, Bağdat-Irak: Matbaa Al-Anesir.
- Fazıl, A. J. (2017). Arap Ülkelerinde Toplumsal İstikrarsızlığın Nedenleri ve Gelecek Beklentileri Üzerine Analitik Bir Çalışma. Siyasal Sorunlar Dergisi. S. 50, Irak, ss. 171-188.
- Gould, J. and Kolb, W. L. A. (1964). Dictionary Of The Social Science. New York: Free Press of Glencoe.
- Hadi, R. A. (1989). Üçüncü Dünyada Siyasi Sorunlar. 2. Baskı, Musul-Irak.
- Hakkani, H. (2012). İnsani Güvenliğin Sağlanmasında Gelişmenin Rolü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cezayir Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Cezayir.
- Haşim, H. A. (2011). Irak'ta Sürdürülebilir Kalkınma Gereksinimleri Gerçeği. Kûfe Çalışmalar Dergisi, S. 21, Kûfe Üniversitesi, Kûfe-Irak, ss. 270-284.
- Irak Planlama ve Kalkınma Bakanlığı (2006) Irak'taki Yoksulluk ve Standartlar Haritası. Bağdat-Irak: BMKP Ofisi.
- Irak Planlama ve Kalkınma Bakanlığı (2007). Irak'ta Yoksulluğun ve Sağlığın Tezahürleri Üzerine Makaleler. Bağdat-Irak: BMKP Ofisi.
- Irak Sağlık Bakanlığı (2008) İstatistik Yıllığı. Bağdat-Irak: Sağlık Bakanlığı.
- Jabir, S. M. (1989) Çağdaş Sosyoloji. Beyrut Lübnan: Dar al-Nahda.

- Jasim, H. S. (2016). Irak Gıda Güvenliğinin Gerçekliği ve Gerçekleşme Beklentileri. El-Kadisiyah İdari ve Ekonomik Bilimler Dergisi. C. 16, S. 3, Kadisiye-Irak, ss. 110-123.
- Jebr, W. A. (2016). Sosyal Güvenlik Gençlik ve Şemsiyeleri. Ulusal Uyum ve Reform Vakfı. Bağdat-Irak: Dar Al Kutub.
- Jordan, B. (1996). A Theory Of Poverty and Social Exclusion. England: Cambridge University Press.
- Mannheim, K. (1962). Type of Rationality and Insecurity. C. Wright Mills (Ed.), Images of Man içinde New York-USA: George Braziller.
- Mehmet, A. J ve Odeh, M. H. (2016). Ekonomik Refahın İncelenmesi ve 1975-2011 Dönemi Irak'taki Ortalama ve Adil Gelir Dağılımı ile İlişkisinin Analizi. Al-Ghari İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. 14 (38), Kûfe-Irak, ss. 33-44.
- Meşri, S (2010) Siyasi Güvenlik Hakkı. Ferhat Abbas Üniversitesi, Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cezayir.
- Mohammed, E. Ş. (2015), .Irak'ta Terör Suçu ve Sosyal Güvenlik. Uruk Dergisi C. 8, S. 4, Diwanayah-Irak, ss. 740-755.
- Mustafa, A. Y. (2008), Irak'ta Sosyal Güvenlik Ağları Geleneksel ve Modern Rollerin Güçlendirilmesi Hakkında. Çağdaş Irak Çalışmaları Derneği Üçüncü Konferansı'nda Sunulan Bildiriler. Londra-UK, ss. 128-130
- Mustafa, A. Y. (2015) Savunmasız Gruplar ve Marjinalleşme Riski: Güvenliğin Sağlanması ve Entegrasyon Fırsatlarının Güçlendirilmesi İçin Arayışlar. Mezopotamya Stratejik Araştırmalar Merkezi. S. 1, Bağdat-Irak, ss. 1-25.
- Mustafa, A. Y. (2009) Irak'ta İnsan Güvenliği ve Toplumsal Değişmeler. Bağdat-Irak.
- Mustafa, A. Y. (2016). Irak'taki İnsani Güvenlik ve Gelişme Güvenlik Politikaları ve Politikaların Etkinliği Göstergeleri. Bağdat-Irak.
- Pinstrup-Andersen, P. (2001). Achieving Sustainable Food Security For all: Required Policy Action. Paper Presented for Mansholt Lecture. The Netherlands: Wageningen University.
- Putnam, R. D. (2000). Bowling Alone, The Collapse and Revival of American Community. New York-USA.
- Rajeb, İ. H. (2005). Siyasi Kurumların Çöküşünün Sosyal Etkileri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Musul Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Musul-Irak.
- Salem, A. A. (2012). Irak'ta Ekonomik Kalkınma İçin Etkili Bir Stratejiye Doğru. Anbar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. C. 4, S. 9, Anbar-Irak, ss. 42-43.
- Simmons, J. (2001). Irak'ta Kötüye Kullanılan Yaptırımlar, Hukuk ve Adalet. Arap Birliği Araştırmaları Merkezi. Beyrut-Lübnan.
- Şenin, M. M. (2011). İnsani Güvenlik Kavramının Değişimi. http://bohothe.blogspot.com/2011/07/blog-post_8892.html
- Şoman, A. (2006). Sosyal Refah Devleti. İskenderiye İsveç Enstitüsü ve Arap Çalışmaları Merkezi'nin Entelektüel Sempozyumu. Arap Birliği Araştırmaları Merkezi, Beyrut-Lübnan.
- Wenz, P. (1988). Environmental Justice. USA: State University Press.